

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นโครงการที่ประยุกต์ใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในการหาแนวทางเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ได้นำกระบวนการและแนวคิดต่างๆมาปรับใช้ในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มรวมถึงแนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อเป็นการหนุนเสริมให้เกิดความร่วมมือและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมากขึ้น ซึ่งทีมวิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาโดยขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. กำหนดพื้นที่เป้าหมายและประชากรศึกษา

พื้นที่กลุ่มเป้าหมายโครงการวิจัย ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จาก 5 หมู่บ้าน ในพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้แก่

- 1) กลุ่มพริกตาแดง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ที่ 1 บ้านสันคะยอม
- 2) กลุ่มข้าวสาร น้ำพริกตาแดง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ที่ 4 บ้านหลุก
- 3) กลุ่มพริกตาแดง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าสัก
- 4) กลุ่มพริกตาแดง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ที่ 8 บ้านห้วยม้าโก้ง
- 5) กลุ่มขนมทองม้วน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่ที่ 18 บ้านใหม่จตุจักร

เนื่องจากตำบลป่าสักยังคงเป็นตำบลที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ทั้งๆที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง รวมทั้งเป็นตำบลที่ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพจำนวน 11 กลุ่ม โดยสามารถแบ่งได้เป็นกลุ่มอาชีพทางการเกษตรและกลุ่มอาชีพนอกภาคเกษตร จากจำนวนกลุ่มอาชีพทั้งหมดพบว่าส่วนใหญ่สถานการณ์กลุ่มยังอยู่ในช่วงการปรับปรุงและพัฒนา ในองค์ประกอบต่างๆเช่นการจัดการกลุ่ม ความร่วมมือ และความสามัคคีกลมเกลียว โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทั้ง 5 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ผู้นำและสมาชิกมีความพร้อมในการร่วมเรียนรู้และร่วมหาแนวทางเพื่อพัฒนากลุ่มให้ดีขึ้นและเพื่อเป็นแรงกระตุ้นและหนุนเสริมให้กับกลุ่มอื่นๆ โดยการคัดเลือกทีมวิจัยร่วมนั้นผู้วิจัยคัดเลือกจาก

- 1) กลุ่มที่เป็นแม่บ้านเกษตรกรจริงๆและปฏิบัติงานจากกลุ่มที่ไม่ได้เป็นกลุ่มนิติบุคคล

2) กลุ่มที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเกษตร คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตรและได้รับประโยชน์โดยตรงจากการปฏิบัติงาน

3) ความสนใจและความพร้อมของกลุ่ม

2. ขอบเขตการเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการหาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยมีขอบเขตการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการทำงานร่วมกับพื้นที่วิจัยและทีมวิจัยร่วม

2.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการหาแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการจัดการกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

2.3 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

2.4. ศึกษา เงื่อนไข ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาแนวทางการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการหาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย และวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและวิธีการตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) มีการกำหนดไว้ 2 แบบ คือ แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือนี้ทั้ง 2 แบบ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน โดย การสัมภาษณ์กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ เช่น ประวัติการก่อตั้ง สถานการณ์ โครงสร้างกลุ่ม การดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค แนวทางการปรับปรุง เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัย ทั้งนี้นอกจากตัวแทนกลุ่มต่างๆแล้วยังทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก เนื่องจากเป็นภาระหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโดยตรง ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนั้นผู้วิจัยใช้ในการสร้างความคุ้นเคย สนทนากับกลุ่ม การเรียนรู้วิถีชีวิต สถานการณ์กลุ่ม รวมถึงการซักถามในบางประเด็นที่ต้องการข้อมูลแบบเจาะลึก เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลในการศึกษา ทั้งนี้สังเกตเห็นว่าผู้ที่ให้ข้อมูลนั้นให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการพูดคุย ซักถาม เพราะเป็นเรื่องที่เข้าใจและรู้ข้อมูลกลุ่มเป็นอย่างดี

2. การสังเกต (Observation) ได้กำหนดไว้ 2 ลักษณะ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม หรือบางครั้งเรียกว่า การสังเกตภาคสนาม (Field observation) คือ การที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตร่วมกับกลุ่มที่มิวิจัยในกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุมประจำเดือนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร การจัดเวทีประชุมในการแลกเปลี่ยนต่างๆ การจัดกิจกรรมตลาดนัด เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีนี้ควบคู่กับการสัมภาษณ์ และการจดบันทึก เพราะขณะที่สัมภาษณ์ก็จะสังเกตปรากฏการณ์และพฤติกรรมบางอย่างของกลุ่มที่มิวิจัย ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตโดยตรง โดยไม่ทำให้ที่มิวิจัยร่วมรู้ตัว โดยสังเกตพฤติกรรม อารมณ์ และการแสดงออก ของที่มิวิจัยร่วม จากการพูดคุย การสัมภาษณ์ การซักถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมักจะบอกเล่าเรื่องราว ตามความรู้สึกและแสดงอารมณ์อย่างเต็มที่โดยไม่รู้ตัว ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลอีกระดับหนึ่งเพื่อนำมาวิเคราะห์ภายหลัง

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มหรือการจัดประชุมกลุ่มย่อยเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้เป็นประจำสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ นับตั้งแต่ช่วงแรกของการค้นหาโจทย์วิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในประเด็นที่นำมาทำการวิจัย และการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ดีขึ้นตามแผนปฏิบัติการ การสนทนากลุ่มย่อยเป็นการระดมความคิดของกลุ่มคนในเวทีประชุมที่สะท้อนมุมมอง และแสดงความคิดเห็นรวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นับเป็นเครื่องมือที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น มุมมอง องค์กรความรู้ และได้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มาก

4. การจดบันทึก ผู้วิจัยใช้การจดบันทึกข้อมูลต่างๆ ในช่วงของการลงพื้นที่เพื่อร่วมกิจกรรม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ เพื่อบันทึกรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ ตามสถานการณ์จริง และใช้การบันทึกหลังจากการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ หรือสิ่งที่ได้จากการสังเกตหรือค้นพบเพื่อนำมาเรียบเรียงให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น การจดบันทึกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินการโครงการวิจัย

4.การดำเนินการ

4.1 ขั้นเตรียมการ

4.1.1 ช่วงการสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลพื้นฐาน

หลังจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชน และกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการ ผู้วิจัยทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการดำเนินงาน หลังจากได้ข้อมูลพื้นฐานบางส่วนจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ผู้วิจัยได้พบปะพูดคุยกับกลุ่มแม่บ้าน

เกษตรกรทั้งหมดเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยเลือกที่จะลงพื้นที่เพื่อพบกับกลุ่มผลิตภัณฑ์ด้วยตัวเองเพราะจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนและตรงตามความต้องการ ซึ่งประกอบด้วย 14 กลุ่มด้วยกัน

4.1.2 ช่วงการค้น โจทย์วิจัย/หาทีมวิจัยร่วม

หลังจากการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยมีโอกาสปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานต่อ ซึ่งได้ข้อสรุปคือ การจัดเวทีประชุมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มแม่บ้าน ค้น โจทย์วิจัย รวมถึงหาทีมวิจัยร่วม โดยผู้วิจัยได้ทำการประสานกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่เคลง ไปสัมภาษณ์และออกจดหมายเชิญเพื่อเข้าร่วมเวทีประชุม โดยสถานที่คือ ศาลาเอนกประสงค์บ้านสันป่าสัก ซึ่งถือเป็นการจัดเวทีครั้งแรกของการเริ่มต้นทำงานในพื้นที่ตำบลป่าสักอย่างเป็นทางการ โดยเวทีครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ประสานขอความอนุเคราะห์อาจารย์ที่ปรึกษาเข้าร่วมเวทีด้วยเช่นกัน ในการพูดคุยนั้น เนื่องจากผู้วิจัยยังไม่มีประสบการณ์ในการชวนคุย ทำให้ในการเริ่มการประชุมครั้งแรก อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้นำการประชุมและอธิบาย

จากการจัดเวทีครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นอย่างดีแม้จะไม่ครบทั้งตำบล โดยกลุ่มที่มาพยายามที่จะเปิดใจยอมรับกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแต่เนื่องจากผู้เข้าร่วมยังคงเป็นทีมใหม่ที่ไม่เคยผ่านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ยังไม่ค่อยเข้าใจในวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย และจากเวทีนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลของแต่ละกลุ่มมากขึ้นรวมถึง พบกับกลุ่มคนที่เพิ่มขึ้น โดยอุปสรรคในเวทีนี้ คือ สมาชิกยังไม่ค่อยเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและยังไม่ค่อยกล้าแสดงออก

จากการการจัดเวทีในครั้งแรกทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็น โอกาสว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีความสนใจในการร่วมเป็นทีมวิจัย ผู้วิจัยจึงเว้นช่วงของการลงพื้นที่เพื่อให้ตัวแทนกลุ่มที่เข้าร่วมได้มีโอกาสปรึกษากับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งหลังจากนั้นประมาณ 2 อาทิตย์ ผู้วิจัยก็มีการติดตามผล โดยการโทรศัพท์และลงพื้นที่เพื่อถามความสมัครใจจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งก็ทำให้เกิดเป็นทีมวิจัยร่วม 5 หมู่บ้านด้วยกัน ได้แก่

1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันคะยอม
2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหลุก
3. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันป่าสัก
4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านห้วยม้าโค้ง
5. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านใหม่จตุจักร

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกทีมวิจัยชุมชน คือ

1. เลือกจากความสมัครใจของกลุ่มที่อยากจะเข้าร่วมเรียนรู้ด้วยกัน
2. เลือกจากกลุ่มที่เป็นแม่บ้านเกษตรกรจริงๆ และปฏิบัติงานจากกลุ่มที่ไม่ได้เป็นกลุ่มนิติบุคคล

3. เลือกจากกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

4.2 ขั้นตอนการดำเนินการ

หลังจากได้ทีมวิจัยร่วมแล้ว ผู้วิจัยละทีมวิจัยร่วมก็ร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน โดยกระดมความคิดและร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการหาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพด้านการจัดการและการพัฒนาความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการทั้ง 4 ด้านคือ คือพัฒนาด้านการจัดการ พัฒนาด้านการคุณภาพผลิตภัณฑ์ พัฒนาด้านบรรจุภัณฑ์ พัฒนาด้านการตลาด และพัฒนาความร่วมมือ หลังจากการปฏิบัติการเสร็จสิ้นก็นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาเงื่อนไข/ปัจจัยที่มีผลต่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเพื่อนำข้อมูลที่สมบูรณ์ไปปรับปรุงใช้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและหนุนเสริมให้กับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

4.2.1 แนวทางการปฏิบัติการเพิ่มศักยภาพด้านการจัดการกลุ่ม

- 1) จัดเวทีประชุมวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกับทีมวิจัย
- 2) จัดเวทีประชุมทบทวนศักยภาพกลุ่ม SWOT
- 3) จัดเวทีวางแผนการกำหนดช่วงระยะเวลาการดำเนินงาน
- 4) เวทีการฝึกทักษะการเขียน โครงการกิจกรรมการศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรกรบ้าน

ป่าไผ่ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

- 5) เวทีสรุปผลการศึกษาดูงาน
- 6) เวทีการเรียนรู้ระบบบัญชี

4.2.2 แนวทางปฏิบัติการเพิ่มศักยภาพด้านคุณภาพ

- 1) การเก็บข้อมูลการดี-ชมจากผู้บริโภค

4.2.3 แนวทางปฏิบัติการเพิ่มศักยภาพด้านบรรจุภัณฑ์

- 1) เวทีเรียนรู้เกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์และการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์

4.2.4 แนวทางปฏิบัติการเพิ่มศักยภาพด้านการตลาด

- 1) กิจกรรมการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์กลุ่มผลิตภัณฑ์
- 2) เวทีสรุปผลการจัดการเปิดตัวศูนย์แสดงสินค้าประจำตำบล

- 3) กิจกรรม ตลาดนัดแม่บ้านเกษตรกร ผู้ผลิตพบผู้บริโภค ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2
- 4) เวทีสรุปบทเรียนจากการจัดตลาดนัดแม่บ้านเกษตรกร
- 5) เวทีเสริมสร้างความรู้ด้านการตลาด การจัดทำแผนที่ผลิตภัณฑ์ประจำตำบล

4.2.5 เวทีการร่วมสร้างตัวชี้วัดของการดำเนินงาน

4.2.6 การจัดเวทีสังเคราะห์รายกลุ่ม

4.2.7 การสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

4.2.8 การวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2.9 การสรุปผลการวิจัย

5. การเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถจำแนกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ พูดคุย จัดประชุมกลุ่ม กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมีการจดบันทึกข้อมูลและนำมาวิเคราะห์เพื่อเรียบเรียงใหม่ให้เกิดเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้ถูกรวบรวมไว้แล้ว เช่น เอกสารรายงานการวิจัย บทความ วารสารตีพิมพ์ หนังสือต่างๆ รวมถึงข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความหมายเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานและนำมาประกอบการอภิปรายผลการวิจัยที่เกิดขึ้น การศึกษาเอกสารจากหนังสือเรียน หนังสืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บทความ อินเทอร์เน็ต วิทยานิพนธ์ รวมถึงข้อมูลจากหน่วยงานเพื่อนำมาประกอบการดำเนินงาน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลโดยแยกตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินการ คือการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการกลุ่ม โดยแบ่งได้เป็น 4 ด้านคือ ด้านการจัดการ ด้านคุณภาพ ด้านบรรจุภัณฑ์ และด้านการตลาด รวมถึงการพัฒนาความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งผลที่ได้จากการดำเนินการ จัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อนำมาเชื่อมโยงกับแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถอธิบายถึงขั้นตอนของแนวทางการเพิ่มศักยภาพและความร่วมมือของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและอธิบายถึงปัจจัยเงื่อนไขของการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนของกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาและความร่วมมือของกลุ่ม

แม่บ้านเกษตรกร รวมถึงการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยวิธีการตีความ สรุปความที่ได้จากการรวบรวม
ข้อมูลประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้พบประสบจากการดำเนินการวิจัย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved